

DECEMBER 2010

Aktstycket

årets
ARKIV
2009

Medlemsblad från ArkivCentrum Örebro län

God Jul!

önskar
ArkivCentrum
Örebro län alla
sina läsare,
besökare och
tillskyndare!

Omslaget

till det här numret av Aktstycket består av ett julpapper från 1961 ur arkivet för Örebroföretaget Johnson Hill AB. Företaget lät trycka omslagspapper inför jularna med olika motiv och färger, vilket framgår redan av namnen: Julprydnad, Tomtemusik, Stjärnor, Ljusstakar, Grankvistar, Juläpplen, Diagonal, Stjärnhimmel, Silverhjärtan, Smällkaramell och Polkarand.

Johnson Hill AB var ett av de större företagen i Örebro med som mest ca 400 anställda. Företaget inledde sin verksamhet år 1900 med påsfabrikation. Så småningom utvidgades verksamheten med en omfattande kuverttillverkning. Man hade flera tryckpressar för ändamålet inklusive ett större tryckeri, där man framställde bl a brev- och julpapper. Dessutom producerade man blankett-, reklam- och katalogtryck, etiketter, broschyrer och tidningsomslag. Även förpackningar och kartonger ingick i produktionen.

1968 delades företaget i två delar med olika ägare, varav det ena blev Johnson Hill Kuvert AB. Det företaget fanns på Aspholmen fram till 1991, då det flyttade till Lindesberg. Det andra, Johnson Hill AB, låg kvar i Bettorp med både offsettryckeri och kartongfabrik fram till 1984, då det flyttade till Kumla.

Carl Magnus Lindgren

ArkivCentrum
Örebro län

Nikolaigatan 3 • 702 10 ÖREBRO
Tfn 019-611 29 00 (även texttfn)
Fax 019-611 81 20

E-post: arkivcentrum@arkivcentrum.se
Internet: www.arkivcentrum.se

Öppet måndag-fredag kl 08.30-17.00
(lunchstängt kl 12.00-13.00)
samt sista lördagen i månaden (aug-maj)
kl 10.00-14.00. Kvällsöppet tisdagar
kl 17.00-20.00 (aug-maj).

Aktstycket Redaktör och ansvarig utgivare:
Bo E I Fransson

Hindersmässoföreläsare Rolf Fredriksson: Mina erfarenheter som utrikeskorrespondent

Sveriges Televisions man i Bryssel under många år, numera vid SVT:s utrikesredaktion i Stockholm, Rolf Fredriksson, håller 2011 års hindermässoföreläsning på ArkivCentrum. **Onsdagen den 26 januari** med början klockan 18.30 delar han med sig av analyser och minnen från sin tid som Europakorrespondent under rubriken »Europa bakom rubrikerna. En utrikeskorrespondents erfarenheter«.

FOTO: SVERIGES TELEVISION.

■■■ Uppdraget i Bryssel var att tillsammans med SVT:s andra korrespondent bevaka EU-institutionerna i Bryssel, Luxemburg och Strasbourg och dessutom vad som hände i de 27 medlemsländerna.

– Ett stort bevakningsuppdrag! säger han. Men spännande!

– Det är en klar poäng att kunna skildra vad som händer både i EU-apparaten i Bryssel och närmare verkligheten i något av medlemsländerna. Då blir det konkret, det blir bilder, människor och röster, det blir orsak och följd av EU-besluten.

– Och all inrikespolitik blir numera också EU-politik, eftersom alla regeringschefer och ministrar är viktiga makthavare inom EU-systemet.

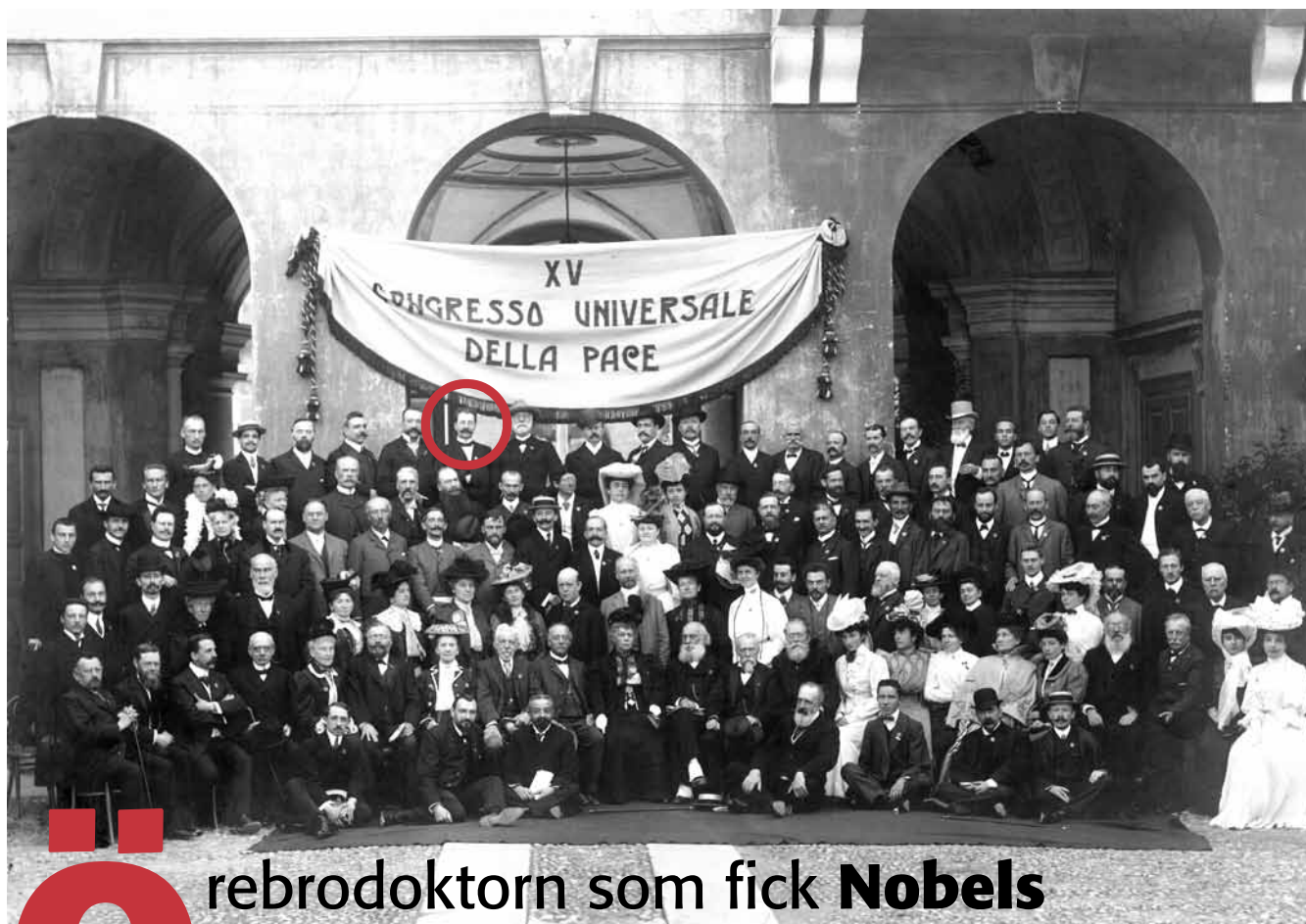
Så här beskriver han sig själv:

– Jag är uppvuxen i Vagge-ryd i Småland, har rötter

i Junsele i Ångermanland, gick journalisthögskolan i Göteborg och arbetade flera år med radio och tv i Luleå i Norrbotten innan jag började arbeta som allmänreporter på Aktuellt i Stockholm. Sedan Berlinmurens fall 1989 har jag arbetat som utrikesreporter, under flera år med reportage från Central- och Östeuropa där kommunismen nyss störtats och också från inledningen av krigen på Balkan.

– Eftersom många i dag i Sverige är skeptiska till hur EU fungerar så är det viktigt att vi ställer också de kritiska frågorna om detta nya och större EU.

Om journalistiken inte tidigt hade fångat hans intresse så skulle han förmodligen, enligt egen utsago, ha ägnat sig åt arkeologi eller varför inte arbetat som guide för kulturhistoriska resor.

Örebrodoktorn som fick Nobels fredspris

För hundra år sedan, 1910, fick örebroaren dr NA Nilsson Nobels fredspris, inte han personligen, men Internationella Fredsbyrån, för vilken han var kommissionär och svensk representant. Till yttermera visso var det han själv som hade nominerat fredsbyrån till det prestigefyllda priset. Nilsson var förutom fredsivrare även kvinnoläkare, väderspåman och förespråkare för arisk politik, filosofi, kultur och religion m m.

■■■ Nils August Nilsson föddes i Olseröd i Maglehems socken, Kristianstads län, år

1860. Han var student i Lund och Stockholm och tog licentiatexamen i medicin vid Karolinska institutet 1893, då han blev antagen till biträdande läkare vid Örebro lasarett. Från 1895 och fram till hans död 1940 verkade han som praktiserande läkare i Örebro. Han hade även vid flertal tillfällen förordnande som stads- och distriktsläkare samt var intendent och badläkare vid Adolfsbergs hälsobrunn.

Olofsson-affären

Som praktiserande läkare specialiserade sig Nilsson som kvinnoläkare och hade egen mottagning på Drottninggatan i Örebro. 1936

blev han dömd till 1 360 dagsböter à 10 kr för att ha medverkat till fosterfördrivning på 34 kvinnor. Rättsfallet, som utspelade sig under åren 1934 och 1935 vid Stockholms rådhusrätt – allmänt kallat »Olofsson-affären» – rönste stor uppmärksamhet under den tid den pågick. Huvudåtalad var Ivar Olofsson, en av samtidens mest kända abortörer som tjänat stora pengar på att utföra aborter inom societeten och medelklassen. Olofsson kallade sig själv för

Bilden ovan: Internationella Fredsbyråns 15:e kongress 1906 i Milano i Italien. NA Nilsson inringad.

»abortolog« för att få sin verksamhet att låta mer vetenskaplig. I själva verket saknade han läkarutbildning, men hade förvärvat medicinska kunskaper i USA, där han enligt egen utsago utfört 11 000 aborter utan ett enda dödsfall. I Sverige utförde han i början av 30-talet ett tusental ingrepp. Olofsson åtalades tillsammans med 159 kvinnor för fosterfördrivning. Nilsson dömdes för medverkan för att i fosterfördrivande syfte ha hänvisat kvinnor till Olofsson. I augusti 1935 ställdes Nilsson dessutom inför rätta vid Örebro rådhusrätt för att själv ha utfört abort på två kvinnor utan att de skulle ha varit medvetna om detta. Han frikändes dock i brist på bevis.

Social gynekologi

Nilsson var inte rädd för att hävda sina ståndpunkter, vare sig i ord eller i handling. Han propagerade för den enskilda människans rätt att få bestämma över sig själv. Men inte helt utan förbehåll; det var bara de som hade förstånd nog som skulle ha denna rättighet.

Hans mest verksamma tid var ju mellan de båda världskrigen, en tid då social ingenjörskonst började bli ett accepterat begrepp i Sverige. Inom denna var rasbiologin en ingrediens, då det på vetenskaplig grund ansågs att man kunde stärka den svenska folkstammen genom selektion av individer. Makarna Gunnar och Alva Myrdal, som 1934 kom ut med boken »Kris i befolkningsfrågan«, ställde sig inte helt främmande för sterilisering av så kallade sinnesslöa. Samma år beslutade Sveriges riksdag att tillåta tvångssterilisering för att undvika att »överföra arvsanlag till sinnesslöhet el. sinnessjukdom till sin avkomma«.

Nilsson propagerade starkt för statlig födelsekontroll och menade att det var läkarnas rätt – med hänvisning till deras profession – att själva besluta om dessa saker. Han kallade detta för »social gynekologi« och ansåg att det skulle finnas 100 kontrollantläkare i Sverige med uppgift att »kontrollera kvinnornas avkomma«. Han menade att sterilisering inte borde tillgripas annat än i nödfall, utan att det var abort före åttonde graviditetsveckan som var det mest tillämpliga. Försvaret i samband åtalet mot honom vid Örebro rådhusrätt 1936 låg sålunda helt i linje med hans resonemang om att han som läkare kunde ta sig rätten att utföra abort på kvinnor, vare sig de gav sitt medgivande eller inte.

»Ty de flesta människor äro okunniga. Blott den högsta intelligens och verklig samhällsvetenskap tillåtas regera i förstklassiga samhällen.«

Centerpartiet

Nilsson var en engagerad man som hade många och starka åsikter, så starka att han till och med bildade ett eget parti, Civilisationspartiet. I en artikel i partiets tidning, Centerbladet – där Nilsson själv var redaktör och skrev de flesta av artiklarna – gav han sin förklaring till partiets namn och dess politiska ambitioner:

»Detta namn tvingar människorna att tänka. Det delar upp människorna i civiliserade och ociviliserade och det delar upp staterna i civiliserade och ociviliserade. Likasom vi vilja se vårt land befolkat endast med civiliserade människor under det att de ociviliserade skola så småningom bli bortrensade, så vilja vi även se hela jordklotet befolkat endast med civiliserade stater och samhällen, under det att de ociviliserade staterna, barbarstaterna och vildesamhällena, sådana man ännu kan iakttaga dem i öknar och bergstrakter och annorstädes, skola till sist vara försvunna.«

Civilisationspartiet skulle ses som en internationell benämning på partiet. »Någon föreslog, att vi borde kalla oss Nationalsocialister. Visserligen äro vi nationella i bästa mening ... men det uttrycker dock icke helt vad vi vilja, ty vi äro icke enbart svensksinnade, utan vi äro också på samma gång världsmedborgare«. Inte heller ville man beteckna sig som socialister eftersom man förespråkade såväl enskilt som kommunalt och statligt ägande. I Sverige skulle det kalla sig Centerpartiet, därför att »våra programpunkter utgöra en central stödjepunkt för all verklig civilisation i den kommande framtiden«.

Världskultur

I tidningen Centerbladet, med undertiteln Tidning för arisk politik, kultur, filosofi och religion, fick Nilsson fritt utlopp för sina politiska åsikter och han siktade högt i sina ambitioner. Bland annat ville han skapa en världskultur och han visste precis hur den skulle se ut: »1 Latinskt alfabet över hela jordklotet. 2 Välljudande världsspråk (Ido). 3 Världsmünt, världsmätt och världsvikt.

Rikspolitikk.

1. Förstklassiga människor i förstklassiga samhällen.
Statlig fortplantningskontroll. 100 kontrollantlikan i Sverige.

2. Förstklassiga moder- och dotterbarn med nödig kontroll.

3. Full personlig frihet

(medborgarskap) både kroppslig och själslig. Alltså:
a) rätt att läsa och skriva utan censurering.
b) rätt att brygas, baka och bräna utan skattning (som i Sverige).
c) fri religionsutövning dock utan barbariska straff.
d) rätt att tänka, läsa skriva, publicera och dansa, som tycks på att döda eller döda medborgare för eller genom.
e) fri äganderätt, privat eller samfällt, efter följande utgång i varje särskilt fall. Vid övergång till andra former (kommunal, statlig) skall följande fall beaktas för nödig arbete (regression).
f) fri handel och vandring över hela jordklotet utan pass och utan tullar för allt nödvändigt, som ej kan produceras inlända.

4. Högre intelligens.

All undervisning i skolor, gymnasier, seminarier och högskolor gratis och obligatorisk upp till medborgarskapet vid 15-20 års ålder. Denna undervisning skall innehålla och innehålla utbildning till kroppslig, moralisk och intellektuell förstklassiga människor och lära beredning till inträde vid alla högskolor.

5. Högre moral.

a) Karaktärsrikhet, men aldrig religiös tvångsreligion. Skattsystemet måste på avsevärd sätt ligga system- och spottlovsfritt.
b) Läkarevård är gynnansarna, men aldrig straffrätt, sedan döms utom för en följande sjukdom. Nyttjarskatten är en följande sjukdom.
c) Inläst skatt systemet systemiskt, inkomstskatt, arvskatt, gåvobeslag, beslag, och andra skatter, mutor, utpressning, bedrägeri, bluff och lömskhet skall straffas. Inkomstskatt och skatt på följande skatt skall straffas. Endast vga. Inkomsterna därav i värdepapper eller guld.
d) Inläst skatt systemet systemiskt, inkomstskatt, arvskatt, gåvobeslag, beslag, och andra skatter, mutor, utpressning, bedrägeri, bluff och lömskhet skall straffas. Inkomsterna därav i värdepapper eller guld.
e) Inläst skatt systemet systemiskt, inkomstskatt, arvskatt, gåvobeslag, beslag, och andra skatter, mutor, utpressning, bedrägeri, bluff och lömskhet skall straffas. Inkomsterna därav i värdepapper eller guld.

6. Samhällsfilosofin.

a) Allmänna sanningar, fri och frivillig, för varje individ nödig medborgarskap.

CENTERBLADET

Tidning för arisk politik, kultur, filosofi och religion.

ORGAN FÖR CENTERPARTIET I ÖREBRO

Utgives i 30 & 12 nummer årligen.

Pris på posten: Helt år 3 kr. Lön: 25 örn. Red. o. exp. Drvningstg. 6, Örebro. Tel. 1265.

Redaktör och ansvarig utgivare: Dr N. A. NILSSON, ÖREBRO. Riktut. 76 och 140.

Nummer 1933. A. B. Utgivet i Örebro.

Annonspolis: Första raden 15 örn, efter lösten 10 örn. I slutet 20 örn, allt för som. Rabatt vid annonsering flera gånger.

Världspolitikk.

1. Världsfred genom allpolitisk skiljedom mellan alla stater, varaktig neutralitet i utrikes och militära, parlamentarisk världsförlikning (2 konferens till N. F.) och referendum. Frivillig samarbete.
2. Slava (Riksdagsrådet, befordringar), traktat, skiljedom och skiljedom i alla länder (Fria kvinnor och män).
3. Världskultur: 1. Läst av alla länder över hela jordklotet. 2. Världskultur världspråk (Ido). 3. Världskultur (moderna) (modern) och världspråk (modern). 4. Världskultur, kontrollerad av parlamenterna till världens länder. 5. Astronomisk idérikning m. m.

Katekesisprinciper. Möjligheterna här till lära ordnad världskommun medborgarskap beaktad (statistiska och) för världspråk.

7. Samhälls-ekonomi.

a) Det världliga storkapitalet i värdepapper och värdepapper i guld, som är grunden till världsförlikning och sedan lämnas till världspråk, världskultur allmänheten genom guld, till lära nationellt och internationellt behövs. Guldskatten för värdepapper och värdepapper bättre för världspråk i världskultur. Härigenom lämnas världskulturens världspråk för världskulturens. (Arisk penningpolitik).
b) Rikens bestämmas tillgången av rikets inkomster, nationellt och internationellt, högt 5 % av världskulturen. Län utspäddas endast tillräckligt, ej av världskulturen.
c) All världskulturen av stat och kommun skall lära för nödig behov som i Örn, Västergöt m. B. kommunerna.

Förstklassiga barn. Fordringarna härför.

(Forts. från nr 3.)

När någon kvinna frågar mig hur hon skall vara vis om sitt föda till världen förstklassiga barn, så brukar jag svara: så fördras av kvinnan själv, att hon skall vara förstklassig, men då är det framför allt fyra saker, som bör uppmärksammas vid fördringarna. Först ett fager ansikte, för det andra en förstklassig kropp utan lyten, för det tredje

Arisk samhällsfilosofi.

Förstklassiga människor genom statlig fortplantningskontroll

Av Dr N. A. Nilsson, Örebro.

... till förstklassiga människor i enlighet med följande lagarna i samband med...

och så lära nu de ekonomiska följderna härv med mer eller mindre tungt hjärta. Men det är icke blott idioter, som äro mindervärdiga individer och i samhällsfilosofi.

Civilisationens grundsanningar och ABC

— Dr N. A. Nilsson.

ALL CIVILISATION är byggd på broderskapet, världligt broderligt i det bästa — de är broderliga. Den utspäddas i världens alla betydningsfulla grundsatser.

1. Målet för den levnad är att en folkallmoghet, kroppsligt, moraliskt och intellektuellt.

2. De skall vara de egna läkare, de egna präst och de egna konger (det är sig själv personlig frihet över hela jorden).

3. Alla människor bör behöva. Ända den nämns om sig själv. Detta är hela broderskapet, den klart lysande sanningen och det centrala i alla religioner och i allt moral. Praktiskt tillämpad sanning den världliga följande broder, lever civilisationen bör tillstånd.

4. Broderskap, rättvisa och frihet åt alla individer, folk och raser.

5. Utgångspunkt skiljedom — & s. s. ett världskulturen demokratisk sanning — för värld alla individer som för alla folk, raser, nationer och stater.

6. Mellanfolkligt parlamentariskt för lyra, kommuner, provinser, läns eller nationer, folk, länder, raser, nationer och stater — detta är och bör världskulturen.

7. Republikant utvaldhet — i världen av krig — och skiljedom — folkallmoghet — för världskulturen.

8. Var patriot, men även internationellt och internationella världens intellektuellt, moraliskt, kulturellt och politiskt.

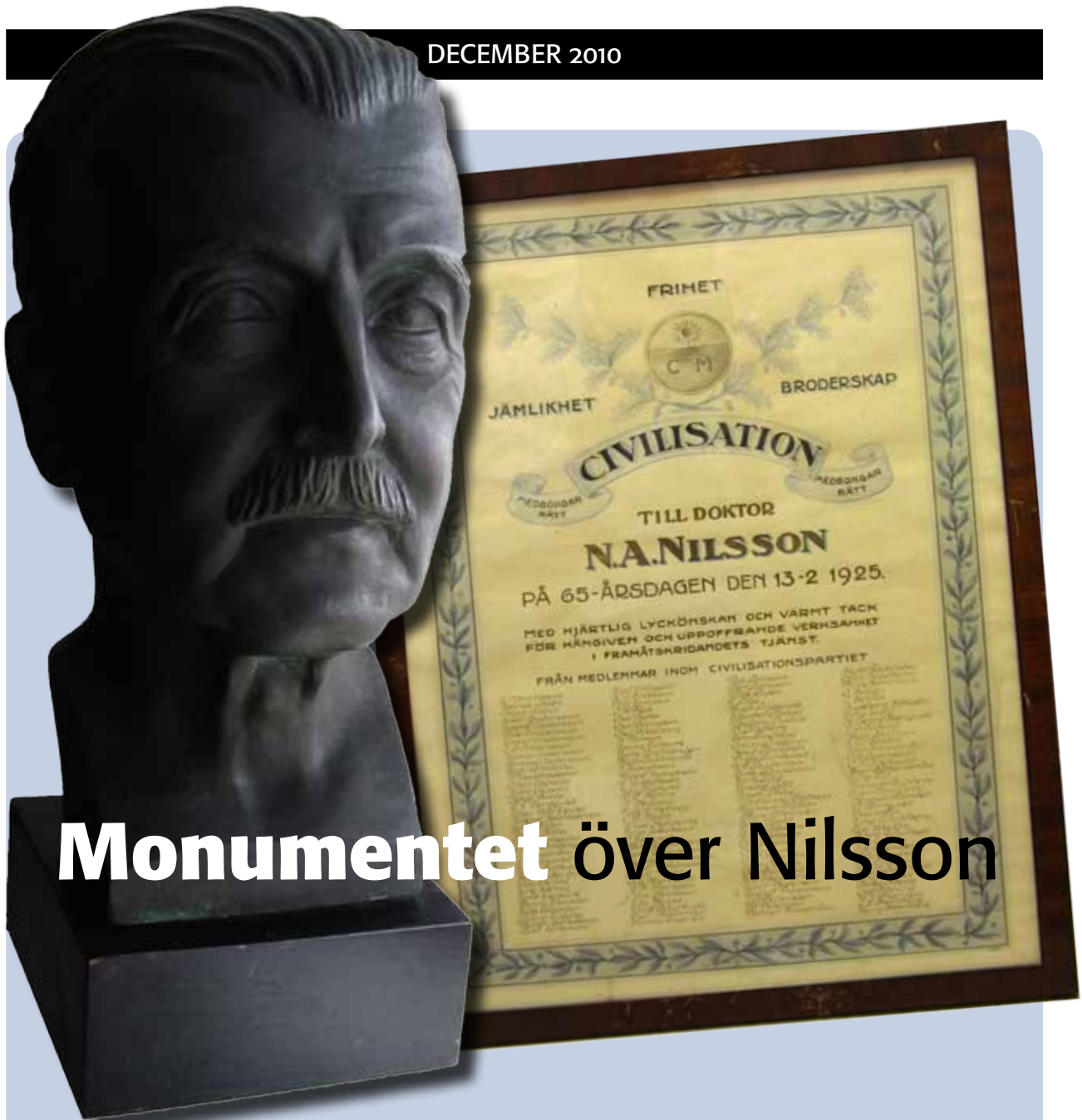
9. Ett logiskt, vetenskapligt, praktiskt och intellektuellt ED skall lära människöheten och den högre civilisationen skriv- och talpråk.

10. Civilisationen måste genomgå tre stadier för att nå världskulturen. I världens, II behövs raser för världskulturen och III de civiliserade stadierna utan krig m. m., som med full personlig frihet skall för massen som i symmetri för världen, det logiska och kyrkans i all världskulturen och världskulturens tillstånd.

UR N A NILSSONS PERSONARKIV.

Överst: det av NA Nilsson startade Centerbladet, Tidning för arisk politik, kultur, filosofi och religion och ett organ för Centerpartiet i Örebro. Där under: doktors doktrin och ledstjärna, civilisationsidéns grundsanningar och ABC. Th: NA Nilsson.

Monumentet över Nilsson

UFOTO: BO E I FRANSSON.

Inför N A Nilssons 80-årsdag den 13 februari 1940 gjordes ett samnordiskt upprop för en insamling i syfte att resa »ett värdigt monument åt minnet av Dr. N. A. Nilsson och hans outtröttliga arbete till fromma för mänskligheten«. Svensk undertecknare var för övrigt advokaten Einar van de Velde, han som långt senare kom att försvara Olle Möller i Rut Lind-rättegången.

■■■ Monumentet över N A Nilsson tänkte man sig rest i Örebro eller varför inte i Adolfsberg, där Nilsson bodde.

Till hans storhet lägger uppropets undertecknare hans insats för en fredlig lösning av unionskrisen mellan Sverige och Norge 1905: »Vad han då uträttade ... skall icke glömmas av kommande generationer.«

Till Dr N A Nilssons minnesfond bidrog inte minst fackföreningsrörelsen i Örebro: Metall, Lantarbetarförbundet, Kommunalarbetareförbundet,

Gjutareförbundet, skoarbetarna, Järnvägsmannaförbundet m fl.

Dessvärre avled N A Nilsson före sin tänkta 80-årsdag och fick aldrig bevittna resultatet av insamlingsverksamheten. Av det storstilade monumentet blev det en byst i betydligt blygsammare format av skulptören Anders Jönsson. Den står numera i en av ArkivCentrums fönsternischer blickande ut över föreläsningssalens besökare.

Bo E I Fransson

4 *Världsbank*. 5 *Astronomisk tide-räkning*.« Samtidigt propagerade han sitt ständigt återkommande mantra: »*Förstklassiga människor i förstklassiga samhällen*«. I Centerpartiets programförklaring uttryckte han också att det skulle vara allmän rösträtt, med det viktiga tillägget: »*för varje upplyst myndig medborgare*«. Valen skulle dessutom vara kvalitetsval eller intelligensval, »*Ty de flesta människor äro okunniga. Blott den högsta intelligens och verklig samhällsvetenskap tillåtas regera i förstklassiga samhällen*.«

Komplex bild

NA Nilsson var en man med många och högt flygande idéer. Utifrån dagens perspektiv syns många av hans idéer som högst tvivelaktiga och han som person som en märklig man med tendenser att vilja skapa ett samhälle långt ifrån det demokratiska som vi i dag ser som en självklarhet. Men för sin samtid i mellankrigstidens Sverige, där olika politiska ideologier som inte hade demokrati som grundsten hade sina förespråkare, var hans idéer inte lika kontroversiella som vi ser dem i dag. Som exempel ansågs abort på 30-talet mer kontroversiellt än tvångsterilisering.

Vid sin bortgång beskrivs han som en fredsvän och människovän av tidningarna. Fackliga centralorganisationen i Örebro län (nuvarande LO-distriktet) ordnade en insamling för att betala de dagsböter han fick i samband med Olofsson-affären. Enligt uppgift sände RFSU-pionjären Elise Ottesen-Jensen abortönskande kvinnor till dr Nilsson i Örebro. Han var personlig vän med Hjalmar Branting och hade varit med om att bilda Frisinnade landsföreningen, Karl

UR NA NILSSONS PERSONARKIV

Staafts liberala parti. På tidningen Centerbladets framsida står längst upp devisen »*Broderskap, rättvisa och frihet åt alla individer och alla folk*«. Detsamma står också på Svensk Fredstidning, en annan avisa som Nilsson gav ut.

Nobels fredspris

Nilsson var som sagt en engagerad fredsförespråkare och var med och bildade flera svenska fredsföreningar. Han var bland annat ordförande i Svenska Freds- och Skiljedomsföreningen, men beslöt att gå ur den »*efter rätt svåra meningsskiljaktigheter*«, som han själv uttryckte det, och bilda en ny, Sveriges Fredsförbund. 1905 började han publicera Svensk Fredstidning, som utkom fram till 1907. Nilsson deltog i samtliga universella fredskongresser som hölls i Europa, från 1902 och fram till sin död. 1908 nominerade han dansken Fredrik Bajer, Internationella Fredsbyråns förste ordförande, till Nobels fredspris och bidrog därefter med ytterligare 15 nomineringar. Flera av dessa tilldelades sedan också priset.

Han anordnade och bekostade på egen hand ett nationellt freds-

Fredrik Bajer (th), dansk vänsterpolitiker, hedersordförande i Internationella Fredsbyrån och mottagare av Nobels fredspris 1908 efter nominering av fredsrörelsekollegan från Örebro, NA Nilsson (tv).

möte i Adolfsberg den 28–29 juni 1902. Medverkande var bland andra borgmästare Schneider, redaktör Lindström Saxon och fabrikör Elgérus, några av samtidens mest prominenta personer i Örebro. 1910 var han initiativtagare till den universella fredskongressen i Stockholm, samma år som Internationella Fredsbyrån fick Nobels fredspris efter att ha nominerats av Nilsson själv som en av medlemmarna av fredsbyråns 35-mannakommision. Så även om han personligen inte fick Nobels fredspris så var han en del av pristagarorganisationens ledning och högst delaktig i dess verksamhet.

Andreas Jeppsson

Civilisationspartiet röner mothugg

I riksdagsvalet 1924 – och för övrigt också i stadsfullmäktigevalet 1926 – gick dr N A Nilsson fram med egna listor under partibeteckningen Arbetarepartiet/Socialdemokratiska listan, med underbeteckningen Civilisationspartiet. Men någon valsamverkan mellan partierna var ingalunda för handen, så tilltaget retade förstås gallfebern på de torgförda, i synnerhet som listan, förutom Nilsson själv som förstanamn, upp- tog idel socialdemokrater.

■■■ Riksdagsman Olof Nilsson hörde raskt av sig och lät i ett öppet brev i Örebro-Kuriren protestera mot att han utan vare sig sin vetenskap eller önskan blivit uppsatt på Civilisationspartiets valsegel. Kurirens redaktion meddelade att även samtliga övriga kandidater opponerat sig mot att de utan att ha blivit tillfrågade blivit uppförda på listan och att ingen av dem önskade komma ifråga.

Kuriren hade i en ledare ett par veckor tidigare avfärdat N A Nilssons politiska idéer: »Vi hysa stor sympati för den gode doktor N. A. Nilsson. Han har en brinnande ande, och är utan tvivel en uppriktig och välmenande idealist; även när

han vill utrota dipsomanerna [alkoholmissbrukarna] medelst alkoholkonsumtion.«

Men om Civilisationspartiets program sägs att det mest liknar pytt i panna, en blandning av gott och ont.

Partiets påstående att låg ränta medför låga varupriser, menade ledarskribenten var nästan motsatsen till den nakna sanningen. Skulle man dessutom, som civilisationspartierna önskade, fastställa en maximiränta på t ex 2 procent skulle sparandet komma att lida ett fruktansvärt avbräck. »Kravet på begränsning av skatten till högst 10 procent av inkomsten synes till slut vara 'ett ben åt hrr kapitalister'.« »... programpunkten är lika verklighetsfrämmande som den om räntan.«

Ledaren avslutas i drä-

pande ordalag: »... ett program, som bara består av dilettantmässigt snusförnuft slår dock rekordet även i vår sorgligt ovederhäftiga tid.

Man kunde ju inskränka sig till att le ett sardoniskt löje åt de naiva kannstöperier, som inberättas från civilisationspartiets sammankomster. Men det gör dock med tanke på allt det allvar, varav tiden är fylld, ett rätt tragiskt intryck att se stort folk leka med dockor.«

Bo E I Fransson

FOTO: BO E I FRANSSON.

Inga, 93: Primadonna, nej tack!

Inga Atterbrant i dag, i sin lägenhet i Stockholmsstadsdelen Gröndal.

Inga Atterbrant, 93, var under 1950-talet primadonna i Ragge Perssons Örebrorevyer under namnet Inga Nilsson. Det var hon som, enligt ett samtida programblad, brukade få »herrarnas hjärtan att öka takten genom sin sång och förmåga att bära upp vackra kläder«. Efter avslutad revykarriär arbetade hon som värdinna vid Sveriges Television i Stockholm och blev där bekant med de flesta av det officiella Sveriges företrädare, dvs dåtidens nöjesprofiler, politiker, företagare och kungligheter. Flera av dem håller hon fortfarande kontakt med.

■■■ Egentligen avskyr Inga ordet primadonna. Dela upp ordet i delarna prima och donna (italienska för »första damen«), så kan hon möjligen ha fördragssamhet med beteckningen, inte annars.

– Nej, för mig är det något nedvärderande, säger hon. Jag tycker inte om ordet primadonna.

Karl Gerhard

Som Inga Nilsson turnerade hon i folkparkerna tillsammans med Ragge Persson, både i revysammanhang och som medlem av nöjespatrullen Femhjulingen. Hon medverkade i Nora-Revyn, i SM-revyn i Gällivare-Malmberget, i ÖK-revyrerna från 1949 och

en bit in på 50-talet och hos Lars Helander i Boråsrevyn. Det senare under överinseende av självaste Karl Gerhard. Där framförde hon sin paradroll som Zarah Leander. Övriga nummer som hon bespatsat sig på och som skrivits enkom för henne övertogs för Inga lite snopet av översteprimadonnan Git Gay.

1954 stod hon på scenen i Bildjournalens och Folkparkernas sommarrevy och turnerade med Sigge Fürst land och rike runt i »Aftonklubben«. Allt annat onämnt.

Numera njuter Inga sitt otium i en lägenhet i Stockholmsstadsdelen Gröndal, väster om Liljeholmen. Där har hon bott sedan

BILD UR INGA ATTERBRANTS PRIVATA ARKIV.

Inga Atterbrant i sin glans da'r som lättklädd tamburmajor i ett av alla sina revynummer på 50-talet. Ur ÖK-revyn 1951.

Inga i Borås-revyn 1953 omgiven av den lokale revykungen Lars Helander och hela Sveriges revykung, Karl Gerhard.

huset stod färdigt för över 40 år sedan.

– Jag har bott här längst av alla och är naturligtvis också äldst av alla. Man blir ju det när man kommer upp i hundraårsåldern, skrattar hon.

Lever här och nu

– Jag ser inte tillbaka på livet så mycket. Det gör jag faktiskt inte, utan jag lever livet nu – också. Det är skönt så länge man är frisk, säger hon, men medger att synen är det usest ställt med. Hon kan inte längre titta på TV. I gengäld har hon upptäckt ljudbokens välsignelser.

– När jag ramlade nu sist såg jag ut som ett monster. Var alldeles svullen i hela ansiktet. Det har gått ner nu, men det är bara det att skinnet inte riktigt följer med. Det blir rynkor istället. Men det är inget att göra åt. Jag får leva med det.

Redan på 1940-talet medverkade Inga i Örebro revyklubb, i revyer av Jack Ronalds, Gits Olsson och Ragge Persson: »Den lustiga lådan« och »Stjärnskott« 1945 samt »Brott och skratt« 1946. I den senare deklarerade hon visserligen: »Jag är ingen stjärna«, fast det var ju precis vad hon var – och kom att bli i än högre grad.

Hon är fortfarande aktiv när så krävs. Hon besökte Örebro härförleden och bjöd på ett litet smakprov av sin Zarah Leander-imitation när Soldat 56 återförenades i OK Hagabys klubbstuga på Norr. PRO i Stockholm har engagerat henne och kyrkan hemmavid har hört av sig och vill att hon ska komma och

BILD UR INGA ATTERBRANTS PRIVATA ARKIV.

läsa egna dikter, vilket hon förstås tackar ja till.

Inga var till en början i huvudsak sjungande primadonna (Inga, ursäktat uttrycket!), men fick med tiden även utlopp för sin komiska ådra i revysketcher. Kopplingen till Karl Gerhard fanns redan här, för som det heter i ett av »andra bandets« nummer: »I skaplig blåsa från Karl Gerhard gnolar Inga Nilsson visan 'Ge mig en chans'. En prima donna.«

Kom till CV

Inga Atterbrant föddes som Inga Linnéa Viola Olsson i Matteus församling i Stockholm 1917, men

hamnade i Örebro som 17-åring genom att hennes far, som var SJ-anställd, förflyttades till Statens Järnvägars Centralverkstäder i Örebro. Där blev hon sedermera också själv anställd, stannade kvar i stan, gifte sig och fick en dotter.

På Centralverkstäderna satt Inga och knöt nät till dåtidens bagagehyllor i tågupéerna. Under kriget rengjorde hon tågagnar som transporterat sjuka och skadade tyskar.

– Där gick jag med oljeställ, mask för ansiktet, handskar, huva och förkläde och skrapade rent dessa sjukvagnar från blod

FOTO: KANGEDAL & HASSELMAR, 1953.

Inga i sin paradroll som Zarah Leander, lanserad i Ragge Perssons nyårsrevy 1953.

insatser fick ensemblen betala för sin medverkan.

– Vi fick betala 35 kronor var, vilket var mycket pengar på den tiden, minns Inga.

ÖK-revyn

Efter år på CV hamnade Inga på Örebro-Kuriren som växeltelefonist och där fortsatte revyandet, därför att på Kuriren var Gits Olsson anställd – sedermera legendarisk kåsör i tidningen Se – och han, Henry Åberg och Ragge Persson hade planer på att starta en ÖK-revy.

– Öken-revyn som jag döpte den till, skrattar Inga.

Den blev, till skillnad från revyklubbens försök, en lyckad satsning. Redan året efter spelades revyn runt om i länet i 48 föreställningar inför 15 000 personer.

Ragge Persson

Parallellt med ÖK-revyn spelades nyårsrevy i gamla Folkets hus på Järnvägsgatan. 1952 övertog Ragge Persson direktionen och gav sammanlagt nio revyer. I sju av dem medverkade Inga. Den sista i raden hade premiär på nyårs-afton 1959. Med Inga Nilsson på scenen förstås. Hon sjöng »Grändernas ros«, »Tipptopp från topp till tätipp« och »Snurra min jord«. Det sista hon gjorde i revysammanhang i Örebro tillsammans med Ragge var en sketch kallad »En gammal bekant«.

– Vi hade så roligt. Det var en sådan härlig kamratanda. Man hade aldrig tråkigt med Ragge.

TV-värdinna

Inga återvände till Stockholm,

och var. Jätteäckliga saker.

Carl-Gustaf Lindstedt

Fast det var också på Centralverkstäderna som hennes scen-talang upptäcktes, även om hon redan före tiden i Örebro hade kommit i kontakt med Carl-Gustaf Lindstedt och Arne Källerd, som varje år satte upp en revy på Tegelön i Stockholms inre skärgård. Inga åkte dit flera gånger en sommar och kunde snart varen-da kuplett och sketch i föreställningen. Så när en av flickorna i ensemblen blev sjuk fick hon chansen att hoppa in som ersättare.

– Jag blev ju överlycklig. Det

varade inte så länge, för det var mot slutet av sommaren som hon blev sjuk, men jag var med några gånger i alla fall.

Första Örebro-revyn

På CV gjorde hon en Luciaparodi som sågs av en grupp utomstående besökare. En av dem var Sivert Olvenius. Han var ordförande i Örebro Revyklubb som planerade sin första revy, »Stjärnskott«, och undrade om Inga möjligen var intresserad av att delta, vilket hon var och debuterade i numret »Låt oss vara vänner« tillsammans med Stjärntrion. Ekonomiskt gick revyn åt skogen så istället för att få betalt för sina

fick låna pengar av Konsum och köpte en kiosk i Fredhäll. Fast det höll inte särskilt länge och Inga avslutade sin yrkesbana som studiovärdinna på Sveriges Television, vilket såväl hon som hennes dåtida TV-gäster är tacksamma

för. Hon fick t o m en medalj av den sovjetiske kosmonauten Jurij Gagarin för sitt vänliga bemötande. I dag säger hon:

– Tack gode Gud att jag inte är – eller blev – skådespelare. Det är ett svårt yrke. Även de åldras

och engagemangen tryter. Nej, de har det inte lätt. Blir man stjärna går det väl bra ett tag. Men alla dalar. Det är ju så med livet. Nej, jag är glad att jag inte kom in i det yrket.

Bo E I Fransson

Inga och hennes **vänner**

**Benny Andersson
och Annifrid Lyngstad.**

Sigge Fürst.

**Johannes Brost
och Sif Ruud.**

Gustav VI Adolf.

Lill Lindfors.

Karl Gerhards dotter Fatima.

» Vi hade det nog ganska bra med mat i min familj. Pappa fiskade, men jagade också och sköt änder, hare och även rådjur när den tiden föll in. Han hade, tillsammans med min farbror, rätt att jaga hos bonden som ägde Hjälme gård, så till jul var det brukligt med hare på bordet. Vi hade även gris och några höns.

Jag har ett roligt minne av en gris. Han kom ut, gick ner till sjökanten och började simma ut i viken. Pappa fick tag i en båt och rodde ikapp, och lyckades vända honom mot land igen. Inte trodde vi att grisar kunde simma!

Till jul slaktades nasse och blev till mycket gott: kory, sylta och mycket annat. Men en gång hade vi en gris som blev sjuk, så att vi inte kunde ta reda på fläsket. Då blev det tomt i den stora trätunna där mamma brukade salta ner fläsket. Mamma tog

då och saltade ner ett par stora gäddor i bitar, som sedan fick vattnas ur innan man tillagade dem. Jag minns än hur torrt och trågt det smakade, men med sås till fick det duga.

Anna-Lisa Hallqvist (1911–96),
Hammar

*

» Det var vanligt att man under jul- eller påsktid bjöd på festmiddag för den allra intimaste vänkretsen. Då slog man alltid på stort och hyrde en särskild kokerska för att matlagningen skulle bli oförglömlig för gästerna.

I min familj var det exempelvis vanligt att hela familjen framemot aftonen samlades kring det runda salsbordet. Min pappa läste högt medan den övriga familjen pysslade med något handarbete eller någon ritning. Ofta kom min farbror Axel upp och var med på den trevliga

aftonstunden. Vi sjöng och min pappa spelade på pianot. Både min pappa och min farbror Axel hade varit gamla OD-ister [dvs sjungit i Sångsällskapet Orphei Drängar] under sin Uppsalatid.

Greta Adrian (1893–1981),
Örebro

*

» Min barndoms jular står särskilt tydligt i mitt minne. Då pyntade och fejade man för att ge helgen en så festig prägel som möjligt. De grova och slitna golvplankorna knäskurades och kanske hade mor några nyvävda trasmattor att lägga på. Matbesticken som var av järn och lätt blev svarta skurades med »Trippel«, kopparkärnen blankades och muren i den öppna spisen kritades, så att den blev vit och fin. I taket hängdes pappersgirlander, som var allmänt bruk på den tiden.

Vedförrådet fylldes med den

bästa björkveden, som sparats till högtiden. På julafton eldade mor varmt i finrummet som annars mestadels stod kallt, och julgranen togs in. Därefter vidtog utdelningen av de små klappar som vi lyckats åstadkomma. Jag tror att vi hade minst lika roligt som sena tiders barn, som gläder sig när de får gåvor som kostat många gånger mera.

Man fick emellertid inte vara uppe för sent på julaftonskvällen om man skulle orka stiga upp och gå till julottan. Vi brukade

Dessa skulle överlämnas på deras fest på Stora Hotellet – av alla ställen. Jag blev en gång ihågkommen med ett par grova skor sk Sveciakängor, pliggade och med knarr. Iförd dessa skulle jag passera över den nybonade parketten för att underdånigast bocka och tacka. Med tre praktfulla rovor på parketten fick jag hela menigheten att brista ut i gapskratt. Mina mindervärdighetskänslor var oerhörda.

Arne Bladh (1912–93), Örebro

klätt med trasmattor från vägg till vägg. De gamla mattorna användes sedan till köket. De användes endast lördagar och söndagar; under veckorna togs de bort.

Sven Boo (1903–98), Örebro

» Pappa hade kött- och fläskaffär, J E Gustafssons Kött- och Fläskaffär med 6–7 anställda, t ex en snäll kusk Nilsson och en ilsken häst, Grälle, som nafsade efter

Julen – så var den på min tid

Berättelser ur ArkivCentrums samlingar

nämligen gå upp redan vid 2-tiden för att göra oss i ordning. Ottan började kl 5, men eftersom vi hade en mil att gå och räknade två timmar till detta, gick vi hemifrån kl 3.

Visst var det högtidligt att samlas i sockenkyrkan med alla sina levande ljus som lyste ut i den mörka vinternatten. Men det kunde bli lite långsamt ibland. Ottan började nämligen kl 5 och pågick en timme, men därefter vidtog omedelbart högmässan, vilken varade i 1 ½ timme. Detta för att folket inte skulle behöva gå ännu en gång till kyrkan på juldagen.

Thorsten Almestig (1915–98), Örebro

» För fattiga skolbarn hade man genom en sammanslutning som kallades Jultomtarna varje år utdelning av kläder och skor.

» När grisarna skulle slaktas till jul kokades vatten i den stora järngrytan. Slaktaren kom i tidig morgon in i svinstian, trädde ett rep i trynet på grisen och ledde ut honom under väldigt skrik från grisen, varefter den bedövades med mask och klubba. Sedan lyftes den upp på en bänk, stacks med en kniv i halsen så att blodet rann av. Den skällades sedan med det varma vattnet så att borsten kunde skrapas bort.

Blodet användes att baka paltbröd av och tarmarna skrapades rena till korvskinn. Fläsket förvarades sedan i en stor saltbalja, väl nedsaltat. Allt bröd bakades hemma. Paltbrödet torkades genom att hängas på ett brödspett i kökstaket och tunnbrödet torkades på samma sätt.

Till jul vävdes det också mattor. Det skulle som regel vara nya mattor till rummet, som var

en, om han inte fick något.

På julaftonen skulle alla i affären upp i köket och få glögg och julklappar. Alla kom upp, mycket högtidliga, men sedan de undfagnats med stark glögg, som mamma gjort på brännvin, blev det roligare i köket. Jag var utklädd till tomte och bjöd omkring en bricka med konditor Danielssons marsipangrisar, pepparkakor och kuvert med julklappspengar samt bröd och socker till hästen Grälle. Jag minns, att kusken Nilsson sken som en sol, när jag också kom ihåg Grälle, som han älskade.

På vår fritid hade vi mycket roligt. På vintrarna åkte vi kälke eller spark nerför Stortorget, ända från Nikolaikyrkan. En av oss fick alltid stå nere vid Kungsgatan och vakta så att ingen hästskjuts kom där. Det blev bra fart nerför torget!

Ingrid Nyqvist (1911–98), Örebro

Invandrarers arbets- och vardagsliv i hemlandet

Heminteriör från Mogadishu.

OKÄND FOTOGRAF

Det växande intresset för släktforskning bottenar i ett djupt mänskligt behov av fotfäste i tillvaron. Kunskap om förfädernas liv blir en plattform för det ständigt pågående sökandet efter den egna identiteten. Vi som har våra rötter i den svenska myllan hittar ganska lätt spåren till det förflutna i välordnade arkiv, men hur är det med de som nu kommer hit på flykt från krig och kaos? Faktum är att det snart är omöjligt för andra och tredje genera-

tionens invandrare att få veta hur mormor och morfar levde i det land de en gång lämnade. Kvar stannar minnen från den svåra tid då föräldrar och äldre släktingar försökte anpassa sig till livet i det nya landet. Ofta handlar det då om minnen av isolering och arbetslöshet, mer sällan om framgång och yrkesstolthet. Det är i korthet bakgrunden till det initiativ ArkivCentrum tog i syfte att samla in och bevara invandrarers minnen från arbets- och vardagsliv i

hemlandet.

■■■ Projektet startade vid halvårsskiftet 2009 och finansieras av Riksarkivet, Regionförbundet Örebro och ArkivCentrum. Det har få föregångare i Sverige vilket innebär att det ännu inte finns några väl utvecklade metoder för insamlingsarbetet, där språkproblem och kulturskillnader måste övervinnas. Tidigare försök visar att sedvanliga enkäter och intervjuer inte fungerar. Hur skapar man det nödvändiga förtroendet då

informanternas erfarenheter säger dem att alla som ställer personliga frågor är ute efter att beslå dem med lögn. Efter några månaders funderande, läsning

nen som hjälpte oss att annonsera efter lämpliga »instegsarbetsbetare«. Instegsjobben syftar till att ge invandrare erfarenheter från svenska arbetsplatser i kom-

två somalier och en burundier. Vi eftersträvade en jämn könsfördelning och lyckades tämligen väl: tre kvinnor och fyra män. Efter en kort introduktion i intervjuetodik gjorde de en serie provintervjuer med landsmän från SFI-kurserna. Mot bakgrund av de erfarenheter som utvanns på detta sätt justerades och kompletterades den intervju-mall projektledningen utarbetat. Värdet av kulturell kompetens demonstrerades tydligt då vi diskuterade vilka typer av frågor som kunde ställas utan att informanterna kände sig kränkta, hotade eller missförstådda. De somaliska medarbetarna, som anslöt i ett senare skede, påpekade till exempel att frågor till deras landsmän inte kunde ställas i den ordning och på det sätt som fungerade för irakierna. »I Afrika är det oförskämt att tala om sig själv«, sade de. För att få svar på sådana frågor krävs omfattande förberedande samtal om syftet med projektet. Förtroendet mellan utfrågaren och informanten måste byggas upp långsamt.

Intervjuerna ger grundläggande information om uppväxt, skolgång, arbete och arbetsliv, men utelämnar ändå åtskilligt av intresse. De frågestyrda intervjuerna sätter förstärkt gränser för berättelsernas detaljrikedom och djup, men det är också högst troligt att återhållsamheten dikteras av osäkerhet om det egentliga syftet med intervjuerna och bristande tillit till intervjuerna. Därför har vi återkommit till dem som låtit sig intervjuas, men nu i ett delvis annat sammanhang; vi bjöd in dem till några längre, gemensamma träffar på Arkiv-Centrum. Vid det första tillfället var syftet att förstärka tilliten till projektet och dess medarbetare.

Bostadshus i Mogadishu.

OKÄND FOTOGRAF

och konfererande tyckte vi oss ha funnit en framgångsväg: vår uppgift borde vara att underlätta för invandrarna att själva samla in berättelserna.

De största mötesplatserna för invandrare finns inom organisationen för Svenskundervisning för invandrare (SFI). I ett tidigt skede tog projektet därför kontakt med avdelningen Språk och framtid i Örebro där cirka 600 invandrare är inskrivna. Därifrån slussades vi vidare till andra tillmötesgående tjänstemän i den kommunala organisatio-

nunen eller hos ideella organisationer och är begränsade till 50 % under sex månader. Endast elever på SFI kan söka jobben som kombineras med studier på halvtid. Lönen betalas av kommunen. Vi bestämde oss för att anställa ett antal intervjuare som behärskar språk och kultur i Irak respektive Somalia varifrån flyktingströmmen varit särskilt strid under senare år.

Erfarenheterna

Efter regelrätta anställningsintervjuer anställdes fyra irakier,

Vi gav en utförligare presentation av tankarna bakom arbetet, visade arkivet och var deras bidrag hamnat samt berättade om Sverige som utvandrarland. Vi svenskar har varit i er situation, var budskapet. Vid senare träffar arrangerade vi gruppsamtal med utgångspunkt från de tidigare intervjuaren. Samtalen dokumenterades och kompletterar det redan arkiverade materialet.

Under januari–mars 2010 hade intervjuarna hjälp med översättningar och renskrivning av intervjuerna av en student med bakgrund i Syrien som genomförde universitetsledd praktik på ArkivCentrum. Därefter inträdde arkivarien Håkan Henriksson som biträdande projektledare. Vid de dokumenterade projektmöten som ägt rum på ArkivCentrum en förmiddag under arbetsveckorna har det fortlöpande arbetet redovisats och diskuterats. Projektet har presenterats i lokala medier (Radio Örebro och NA) samt på en rikstäckande konferens med företrädare för landets folkrörelsearkiv.

Fortsättningen

Till dags dato (december 2010) har projektet resulterat i nästan 100 digitalt arkiverade intervjuer på hemspråket varav ett 60-tal försetts med skriftliga sammanfattningar på svenska. Därtill har arkivet fått möjlighet att kopiera ett antal privata bilder. Detta insamlingsarbete ska naturligtvis fortsätta till dess att projektet avslutas vid halvårsskiftet 2011.

Projektet har mött ett starkt gensvar hos alla myndigheter och organisationer vi varit i kontakt med. En välgrundad förhoppning är därför att verksamheten vid projekttidens slut funnit former som gör att den kan fortleva och vidareutvecklas inom ramar för kommunens och frivilligorganisationernas ordinarie verksamheter. I första hand kommer energin nu att riktas mot de vuxenutbildningar som har stora inslag av invandrare: SFI, Virginska skolan och Örebro folkhögskola samt de studieförbund som driver studiecirkelverksamhet för invandrare; NBV har sådana studiecirklar i Örebro, Hällefors, Lindesberg och Askersund.

Projektanställda Nasik Darweesh intervjuar landsmannen Awat Mostafa Mohamad.

Den frågelista som projektledningen inledningsvis utarbetade har genomgått stora förändringar. Kulturella hänsyn och erfarenheter från intervjuarbetet har lett till såväl nyanseringar som kompletteringar vilket efterhand resulterat i allt innehållsrikare berättelser. I samarbete med intresserade lärare kommer dessa frågelistor att anpassas till de skilda skolformerna. Frågelistorna översätts sedan till arabiska, kurdiska och somaliska för att tillsammans med korta lärarhandledningar fungera som hjälpmedel i det ordinarie skolarbetet.

Projektet slutredovisas vid Arkivveckan i Stockholm i maj 2011.

*Thord Strömberg
Projektledare*

Arkivens dag en fullträff!

Under Arkivens dag kom även Carl Jan Granqvist förbi för att titta till sitt personarkiv.

FOTO: BO E I FRANSSON.

Meteorolog Lage Larsson föreläste om klimatets snabba förändringar.

Det var knöckfullt på ArkivCentrum under Arkivens dag andra lördagen i november. Till detta bidrog inte minst dagens båda föreläsare: Bo Fransson som visade ett ljud- och bildspel om Örebro och världen 1960 – och TV-meteorologen Lage Larsson med ett föredrag om de pågående klimatförändringarna och hur vädret påverkar oss människor.

Inför en månghövdad publik premiärvisade ArkivCentrums Bo Fransson sitt bild- och ljudspel om Örebro och världen 1960.

Tipspromenadens utslagsfråga: Hur många arkivvantar finns det i glasburken?

FOTO: HÅKAN HENRIKSSON.

FOTO: HÅKAN HENRIKSSON.

FOTO: BO E I FRANSSON.

B-Post

Avsändare:
ArkivCentrum Örebro län
Nikolaigatan 3
702 10 ÖREBRO

